

МЕДИЈСКИ ЛИНЧ

Кривични законик Републике Србије из 2005. године који је примаран извор кривичног права у Републици Србији прописује, између осталог, да нико не може бити оглашен кривим за кривично дело уколико се у кривичном поступку његова кривица не докаже (у литаратури – претпоставка невиности као крајње цивилизацијско досегнуће на плану плана окривљеног на одбрану).¹

У овом раду ћемо настојати да укажемо да је поступање, пре свега електронских медија у РС, а које се заснива на сензационалистичком извештавању о радњама и лицима који би могли, али не морају бити предмет осуђујуће пресуде кривичног суда, пример непоштовања (звучније: *кршења*) претпоставке невиности и вршења својеврсног линча над осумњиченим лицем.

О медијима и моралној паници

Етички кодекс новинара Србије, као акт који би се могао посматрати као основни путоказ за поступање медија у Србији садржи општа начела поимања и функционисања медија. Тако, наведени акт указује да су медији дужни да *објективно* и *непристрасно* преносе вести као својевстан систем информација од њиховог извора до крајњег конзумента. Логичким тумачењем би се могло доћи и до закључка да својим поступањем медији не би смели (а посебно не би требало да имају за основни циљ) да доприносе настанку панике код својих конзумента.

Било би сулудо тврдити да, у доба када се разни вируси шире светом, а од пре пар дана и Србијом, медији избегавају да стварају панику. Ипак овај рад ће се пре свега осврнути на стварање *моралне панике*. Морална паника би се, у начелу могла дефинисати као стање општег страха и развијања масовних еуфоричних ставова у друштеној заједници, а подстакнута је постојањем заједничког непријатеља за које друштво сазнаје путем медија и на које реагује панично – у циљу његовог савладавања. Наравно, она није сама себи циљ – већ је она управо једна од *игара* које су римски цареви давали незадовољном и сиромашном народу, како би им скренули пажњу са неких других (за политичке елите дакако важних) тема.

Медији су кроз време еволуирали, те се не може рећи да су остали само пуки посредници, нити смо става да то треба да буду. Напротив, новинар, чак и да је пуки преносилац вести мора да селекује вест коју ће пренети (и у томе се, превасходно и огледа његов лични печат). Осим тога, новинар кроз време развија своју вештину писања и било би неправично према његовој професионалној личности ограничити је

¹ Подсећања ради, на кривични поступак можемо гледати кроз неколико сегмената – пре свега ту је тренутак сазнања за извршену радњу, потом поступак истраге и подизања и потврђивања оптужнице, те фаза пред кривичним судом на крају које се доноси пресуда – окривљујућа или ослобађајућа (у зависности од конкретног случаја). Након целокупног кривичног поступка, следи извршење кривичне санкције, наравно, под условом да је донета окривљујућа пресуда.

на одређени број речи или на одређене групе речи које сме користити. То би био један екстрем. Екстреми нису добри, ни у ком случају.

Други екстрем којем свакодневно присуствојемо читањем домаће штампе јесте да је професионална личност новинара неправично неограничена и то на терет медијских конзумента. Поновићемо, екстреми нису добри, ни у ком случају.

Медијски линч осумњиченог лица

Пошто су надлежни државни органи (јавно тужилаштво) сазнали за постојање одређене радње која би могла да се протумачи као потенцијална радња кривичног дела, ангажују се и други органи у циљу прикупљања релевантних криминалистичких и кривичнопроцесних информација. Уз многобројне варијације у литератури о томе како се долази до сазнања за радњу која би могла бити радња кривичног дела, изостављају се медији као (по ставу неких) нежељни субјекти тог сазнања. Ипак, хтели то или не, медији свакако сазнају за конкретно понашање.

На овом месту напомињемо да смо на раскрсници. Један правац води у поступање надлежних органа које се спроводи (или би требало да се спроводи) у складу са начелима ефикасности, брзине и темељности, а други правац – којим се бави овај рад, води у поступање медија.

Прве вести које медији преносе (а напомињемо да у овој фази и нису посебно креативни), обично бивају објављене од стране једног медија, а потом се дословце копирају од стране других (са или без навођења изворног медија). Обично су то кратки текстови са звучним насловима, који се завршавају са – *ускоро опширније*.

Свака следећа фаза је обogaћена новим детаљима од, по правилу, анонимних извора, а *уколико им се посрећи*, добро ће доћи и по која фотографија. Готово сваки следећи текст ће бити насловљен сензационалистичким насловима састављених од неких од следећих звучних речи – ужас, грозно, стравично, крв липти... (занимљива је фонетска конструкција речи које се користе за наслове текстова). Ове речи су важне јер привлаче око конзумента медија, он одлучује, жељан хлеба и игара да види шта се налази у таквом тексту који описује његову неискуствену стварност (неискуствена – јер, признаћемо, ниједан конзумент није имао прилику да претходно буде нпр. насилно убијен, те да зна како се то одвија). Зато су, на плану селекције текстова који ће медији објавити, најзанимљивија тешка убиства, силовања и разбојништваа. Када конзумент *кликне* на такав текст, улога медија је испуњена, тираж је повећан.

Какве су последице оваквог поступања?

Осим што су медији, како смо напред указали, дошли до циља који је по себи ниска побуде, последице постоје на ширем друштвеном плану. Једна се односи на доживотну стигматизацију жртве, ако је преживела, али и њене породице – без обзира на то да ли је жртва преживела или не. У погледу тога не би требало да буде полемике.

Са друге стране, утицај објављених текстова у којима се одређено лице означава као учинилац кривичног дела, иако кривични поступак није ваљано ни отпочео се често зенамерује. Пре свега, у последних неколико година се може уочити тенденција

да се медији не либе да објаве ни пуно име и презиме осумњиченог лица. Осим објављивања личних података, медији узурпирају пажњу јавности и објављивањем непроверених, а често и нетачних детаља о самом делу и о осумњиченом лицу, али не само о њему. Медији, лешинарски залазе и у породичне односе осумњиченог, у његове односе са пријатељима и емотивним партнерима, истражују његову прошлост, интервјуишу родитеље, рођаке, непријатеље... У текстовима се открива и место у којем је лице имало пребивалиште, његове личне навике и податке о физичком и менталном здрављу, као и дегутантни детаљи извршеног понашања.

Медијски текстови наведене садржине су најбројнији у фази истраге, а неискусни медијски конзумент би помислио да се овакво поступање завршава са отпочињањем кривичног поступка. У одређеној мери, пажња јавности јењава са „привођењем“ лица у просторије за извршавање мере притвора, а касније је текстова о конкретном случају све мање, али их с времена на време има.

Осим што утичу на друштвену заједницу да стекне осећај да непријатељ може бити свако око њих, те потребу да сав свој бес истражује на осумњиченом у конкретном случају (код нас су то често лица ослобљена од медија као убице и педофили), медији од скоро и дословце утичу на рад полиције на плану расветљавања кривичног догађаја. Тако ћемо само подсетити на случај *Малчанског берберина*. Става смо да велика већина људи у Србији зна за конкретан случај, и то не само за надимак него и за боравиште лица, за његову ранију осуђиваност, за његово ментално здравље и, напослетку, зна и како лице изгледа. Читава јавност је била окупирана не само конкретним случајем, већ и радом полиције, медији су имали програме од по неколико сати у којима се само о томе говорило. Свако од нас је могао, ако је био довољно гладан игара да зна где се и колико ангажованих полицајаца налази, те који су планови њихових даљих активности.

Док је цела Србија (да се послужимо стилем писања домаћих медија) пратила сваки тренутак истраге и знала сваки детаљ о осумњиченом лицу, наступале су различите последице.

Осим што су жртва и њена породица постале широм препознатљиве (нажалост, само као жртве), полиција је у делу јавности виђена као неефикасна јер јој је требало превише времена да дође до осумњиченог и жртве. Са аспекта осумњиченог, и он је постао познат, али свакако му таква популарност не би могла ићи у корист.

Закључак

У претходном делу рада смо се осврнули само на један, релативно скорији пример рада медија. Ипак, става смо да је ово заправо типски пример и да са собом носи своје законитости.

Медији² овим поступањем, крше претпоставку невиности и прејудицирају одлуку суда. Суд је дужан да на основу *слободног судијског уверења*, права и чињеница

² Неки ће рећи да они медији који на овај начин извештавају нису прави представници медија. На овом месту ћемо оставити по страни елитистичке идеале о томе ко су прави медији у Србији и само обратити

које карактершу случај донесе одређену одлуку – до тада, лице је само осумњићено или окривљено, али не и осуђено. Ипак, у очима јавности осумњичено лице је, са првим текстовима постало и осуђено. Оно ће доживотно бити стигматизовано као учинилац кривичног дела. Чак и ако се у току кривичног поступка донесе ослобађајућа пресуда и правноснажно одлучи да лице није учинилац кривичног дела, лице ће заувек у ближој друштвеној заједници бити означено као преступник, учинилац кривичног дела, убица, педофил...

Послужићемо се школским примером – када бисте са врха зграде просули перје из јастука, више никада не бисте успели да све перје вратите на своје место, тако су углед и част осумњиченог лица заувек укаљани, без обзира да ли је пресуда која је у поступку донета окривљујућа или ослобађајућа.

На ваги – *сопствени интерес* (или интерес политичких елита) vs. *поштовање претпоставке невиности* и правног поретка Републике Србије, медији бирају први тас. Ове, али и бројне друге последице медијског линча имају снагу да, дакле, руинирају живот различитих појединаца о којима медији не воде рачуна док покушавају да достигну своје ниске циљеве - већи тираж (читај: зарада), али и циљеве припадника политичких елита – скретање пажње јавности са догађаја одређене врсте.

пажњу на то да су ови медији, управо они чији текстови долазе до највећег броја медијских конзумента.